

Skogshare

© Erik R. Lindström, Örnbo viltfakta 2007

Frågan för en hare är inte om den skall bli tagen av ett rovdjur, utan när. Flertalet harungar som föds faller redan inom några månader offer för räv, mård, grävling, hermelin, duvhök, ormvråk eller korp. Även bland de som uppnår vuxen storlek är dödligheten stor. I en undersökning där man följde sändarförsedda skogsharar överlevde dessa i genomsnitt ett år. Av spår i snön, märken på sändarna etc. drog man slutsatsen att räven tagit elva av de tolv harar, som dog under den tid deras sändare fungerade. Den tolfte hade slagits av duvhök. När skabben decimerade den svenska rävstammen under 1980-talet, ökade följaktligen harstammen till minst det dubbla mot tidigare.

Skogsharen har formats av hårt rovdjurstryck under hela sin utveckling. Både utseende och beteenden har påverkats av detta. Med ögonen på var sida om huvudet har den uppsikt både framåt och bakåt. De spelande långa öronen uppfattar minsta ljud. Och skulle faran vara överhängande ger de kraftiga bakbenen haren snabbt ett försprång under flykten. Som sista utväg kan den även i rävens käftar ge ifrån sig ett skrik, som troligtvis får åtminstone ungrävar att tappa fattningen. Om inte annat lockar det dit andra rävar, och i konkurrensen om bytet kanske detta hinner sticka sin väg. Det bästa för haren är emellertid om den aldrig ens blir upptäckt.

Vore det bara för kylan skulle det räcka med att byta till en vinterpäls med ett tjockare lager av ullhår. Nu blir haren dessutom vit (förutom de svarta öronspetsarna); ett resultat av att de vita hararna lättare kunnat dölja sig för rovdjur mot en bakgrund av snö. I södra Sverige är snötäcket inte lika pålitligt, och här förekommer också en varietet av skogsharen som byter till en blågrå vinterpäls, den s.k. moharen.

Vintertid är skogsharen strikt nattaktiv. Den går ut på födosök i skymningen och sätter sig åter i daglega under en tät gran eller liknande i gryningen. Harens beteende när den skall söka upp daglegan är välkänd för alla harjägare, eftersom den gör likadant för att vilja bort en förföljande hund. Innan den sätter sig i legan går haren tillbaka i sina egna spår ett stycke och gör därefter ett långt språng åt sidan, ett s.k. avhopp.

För överlevnad krävs emellertid inte bara att haren undviker rovdjur. Den måste givetvis även få i sig tillräckligt med näringsrik föda. Under sommaren räcker inte dygnets mörka timmar till för detta. Haren tvingas då även röra sig under de ljusa kvällarna och morgnarna. Under denna tid har honorna också att ta hänsyn till sina ungar.

Det sägs att haren är en dålig mor eftersom ungarna får ligga ensamma större delen av dygnet. Snarare är detta återigen ett sätt att undgå rovdjur, eftersom ungarnas gömställen skulle riskera att röjas av stor trafik till och från. Honan besöker dem endast en gång per natt för att de skall dia. Mjölken är därför mycket näringsrik. Redan efter någon vecka kan dock ungarna börja komplettera diandet med grönfoder.

Sommardieten av blad, gräs och örter är lättsmält och närande. Till vintern ställer bärris, ljung och kvistar av lövträd större krav på harens matsmältningsapparat. Haren är för liten för att vara idisslare som hjortdjuren. Ett litet djurs ämnesomsättning är snabbare än ett större, och haren skulle svälta ihjäl innan kvistarna hunnit brytas ned i en eventuell våm. Istället har haren utvecklat ett slags anrikningssystem för födans högkvalitativa delar.

Ren ved passerar snabbt rakt genom mage och tarmar och ut i form av pärlformade spillningar. En hare kan producera upp emot 500 sådana spillningar per vinterdygn. Den betydligt näringsrikare barken tas däremot noggrant till vara och matas in i harens blindtarm. Där bearbetas den av mikroorganismer för att senare, när haren satt sig i daglegan, släppas ut i form av mjuka oformliga spillningar. Dessa tar haren direkt från ändtarmsöppningen och äter om. Den tillgodogör sig nämligen näringsämnena i de delar av tarmsystemet, som ligger mellan mage och blindtarm, varför detta är enda sättet att utnyttja födan. En välvillig tolkning av Bibelns klassning av haren som idisslare (3 Mos. 11:6), är att man syftade på denna om-ätning (*refekation* eller *koprofagi*).

För att harens matsmältningsapparat inte skall råka i olag krävs omväxling i dieten. Även om den nästan alltid väljer sälg före alla andra kvistar när möjlighet ges, blir t.o.m. en diet på enbart sälg ohållbar i längden. Antagligen beror detta på att alla betesväxter innehåller ett visst mått av ämnen som hämmar matsmältningen. Men dessa är inte desamma från betesväxt till betesväxt och haren kan undgå att få för mycket av någon enskild sort genom att blanda dieten.

Det finns dock en situation då haren möjligtvis riskerar att få ensidig kost; nämligen dagarna under och alldeles efter ett kraftigt snöfall. I den lösa djupsnön får skogsharen svårt att ta sig fram, trots dess förmåga att spärra ut bakfötternas tår vilket ger den inbyggda snöskor. Haren söker då upp en yta med mycket ljung eller bärris och håller sig där under några dagar tills snön har packat sig. Det kan röra sig om ett par hundra kvadratmeter, där haren trampar upp stigar, så att den får lätt att ta sig fram. Möjligheterna att undkomma en fiende som räven torde dock vara små under dessa omständigheter. Haren får istället lita till slumpen och att även räven har problem med snön.